

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation

Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33647> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van

Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Issue Date: 2015-06-24

Vrede is het wapen dat het best doel treft

Dat de derde Oude Loo-conferentie zo lang op zich liet wachten, hing niet alleen samen met het geruzie tussen de voorbereiders. Ook het feit dat Juliana, rond wier agenda de bijeenkomsten werden gepland, de hele maand april in het buitenland was en in mei een andere religieuze conferentie had, speelde de voorbereiders parten. Samen met prins Bernhard bracht de koningin van 2 tot 23 april een staatsbezoek aan de Verenigde Staten. Een bezoek dat om meerdere redenen memorabel was, onder meer door een opmerkelijk redactioneel commentaar in 'Het Parool'.

Aan het staatsbezoek ging een heftig conflict tussen koningin Juliana en het kabinet-Drees vooraf. Het ging daarbij om de vraag: wie schrijft de redevoeringen die een staatshoofd uitspreekt? En in het verlengde daarvan ging het om een verschil van inzicht over de wijze waarop de koninklijke woorden in de Verenigde Staten zouden worden onthaald.

Juliana was vastbesloten haar speeches zelf te schrijven en deed dat ook. Bij haar eerdere staatsbezoeken, zoals aan Frankrijk en Groot-Brittannië, respectievelijk in mei en november 1950, had zij eveneens zelf de toespraken geschreven en die waren enthousiast ontvangen. Sterker nog: de pers was jubelend over de 'magistrale rede' die Juliana in de Londense Guildhall op 22 november 1950 had uitgesproken.¹ Daarin zette ze zich af tegen het bekrompen nationalisme, dat alleen maar hinderpalen had geslagen 'on the road to the peace of the world'. Ook stak ze haar geloof in de Goddelijke voorzienigheid niet onder stoelen of banken: 'We feel the divine magnitude of the course of History in its many eras, and it makes us understand the signs in the time'.²

Voorafgaand aan het staatsbezoek aan Groot-Brittannië had Wim Kaiser de koningin een hart onder de riem gestoken. Hij schreef Juliana dat 'knikkende knieën' en een gevoel van onmacht logisch waren. Iedere profeet had dat ervaren wanneer hij iets belangrijks moest doen, zoals het uitvoeren van een boodschap of het verrichten van een plechtigheid. Kaiser noemde daarom 'de Momenten waarop U geroepen waart en geroepen worden zult, om voor de wereld Het Woord te voeren, voor U wel zware maar per se ook heiligste, gelukkigste uren van Uw leven. Moge U dit nooit vergeten'.³ Juliana werd dus gezien als de brengster van een Goddelijke boodschap. Ze toonde zich verheugd over Kaisers steun.

Nu wil ik nog *van harte* bedanken (of het mag of niet!) voor de steun die U me gaf met Uw brief voor ik naar Engeland ging. Inderdaad ga je met knikkende knieën, en gaan er allerlei dingen van te voren raar doen! En dankzij Uw brief dacht ik dan: goed zo!! Maar ook inderdaad voel je je *dermate* alles-overweldigend gedragen, en sta je zelf paf over wat er àl-lemaal aan de hand is (je voelt jezelf wel duidelijk maar een instrument-je, zelfs een minuscule *domme* kracht; en dat geeft tevens een gevoel van grote veiligheid) en tenslotte worden dat dan inderdaad de heiligste en gelukkigste ogenblikken in je leven.⁴

Het 'instrumentje' Juliana stelde ook voorafgaand aan het staatsbezoek aan de VS zelf de toespraken samen die zij moest uitspreken.⁵ Haar particulier secretaris Walraven van Heeckeren beschreef de werkwijze van de vorstin als volgt: zij wandelde met een notitieblok door de tuin van Paleis Soestdijk, maakte aantekeningen en gaf die vervolgens aan de secretaris, die ze door een secretaresse liet uittypen, terwijl Juliana ondertussen verder ging met het maken van aantekeningen, enzovoort.⁶ Zo ontstond er een lezing, waarbij ze niemand anders raadpleegde. Het was haar eigen werk.

Juliana liet enkele 'Amerikaanse' concepttoespraken lezen aan prins Bernhard. Blijkbaar waren de tegenstellingen op Soestdijk zoals Fasseur die beschrijft voor de jaren 1949 en 1950 inmiddels enigszins geluwd. Juliana en Bernhard waren blijkbaar weer 'on speaking terms', anders zou de koningin de prins niet hebben laten meelesen. Bernhard was echter weinig gelukkig met wat hij te zien kreeg. Achter de rug van zijn vrouw om informeerde hij minister van Buitenlandse Zaken Dirk Stikker. De prins schreef de bewindsman een brief waarin hij liet weten niet mee te gaan naar de Verenigde Staten als Juliana de redevoeringen zou uitspreken zoals hij die onder ogen had gekregen. 'Ik heb haar – zo schrijft Bernhard – altijd gezegd dat voor U.S.A. in duidelijke en concrete taal gesproken moet worden, anders krijgt men bijna zeker kritiek en nog erger, belachelijk maken van woorden etc. meer – kortom veel ellende – geheel onnodig. Ik vond in haar 2 speeches heel veel goeds, maar een paar dingen waarvan ik zeide dat als zij zelf of de regering ze er niet uithaalt, ik weiger mee te gaan omdat ik niet in deze maelstroom van hoogdravende onzin mede betrokken wens te worden. En dat meen ik!' Bernhard sprak de hoop uit dat Stikker de gewraakte passages zou schrappen.

Gratieverlening

Bernhards brief viel in vruchtbare aarde na het gedoe rond de uitnodiging van Radhakrishnan, het twistgesprek tussen Kaiser en Roosevelt, waar bewindslieden als Drees en Stikker ongetwijfeld over waren ingelicht, en het conflict binnen de kring van voorbereiders, dat door Van Dijk naar buiten was gebracht. Bovendien was er in de voorgaande jaren een slepend conflict ontstaan tussen Juliana en het kabinet over de executie van oorlogsmisdadigers. De eind 1951 aangetreden minister van Justitie Hendrik Mulderije (CHU)

wilde oorlogsmisdadigers hard straffen en eiste uitvoering van de opgelegde doodstraffen. Juliana was daar tegen, zij hield vast aan enkele gratieverleningen zoals was afgesproken met Mulderije's voorganger Teun Struycken (KVP).⁸

De tegenstelling werd pijnlijk duidelijk toen de Duitse oorlogsmisdadiger Willy Lages een gratieverzoek indiende. Lages was tijdens de Tweede Wereldoorlog onder meer verantwoordelijk geweest voor de deportatie van Joden uit Nederland. In september 1949 was hij ter dood veroordeeld. Het kabinet wilde het gratieverzoek van Lages afwijzen. Juliana weigerde echter haar handtekening onder dat besluit te zetten en zo ontstond er een patstelling. Omdat er meer van dergelijke dossiers waren, werd uiteindelijk afgesproken dat de vorstin een aantal executies zou toestaan, maar dat tegelijkertijd het leven van enkele andere oorlogsmisdadigers zou worden gespaard.⁹ Omdat Mulderije en Juliana het over Lages niet eens konden worden, werd die zaak doorgeschoven naar het volgende kabinet. Uiteindelijk was het de nieuwe minister van Justitie, Leendert Donker (PvdA), die bij Koninklijk Besluit van 23 september 1952 de doodstraf van Lages omzette in levenslang.¹⁰ En daarmee dus Juliana haar zin gaf.

In de geschiedschrijving is het optreden van Juliana in deze zaak vaak eigengereider voorgesteld dan die in werkelijkheid was. Ook is inmiddels wel gebleken dat er geen sprake was van druk door de Oude Loo-kring. Op basis van zijn onderzoek in het Koninklijk Huisarchief is volgens Fasseur 'Juliana's verzet tegen het doodvonnis goed te begrijpen. Daar had zij geen aanwijzingen of wenken van Hofmans voor nodig'.¹¹ De koningin wist zich in de kwestie-Lages gesteund door het Openbaar Ministerie.¹² In de biografie over Marie Anne Tellegen valt bovendien te lezen dat Juliana ook haar instemming had. De vorstin had de directeur van het Kabinet der Koningin, die in het verzet haar sporen had verdiend, in deze precare kwestie om advies gevraagd. Tellegen achtte een executie in strijd met de gerechtigheid – een standpunt dat door Juliana dankbaar werd overgenomen.¹³

De 'philosophische beschouwingen'

De kwestie-Lages speelde nog volop in de aanloop naar het staatsbezoek aan de VS. Het kabinet-Drees meende achter Juliana's optreden (ten onrechte) de invloed te zien van Hofmans, Kaiser en de andere voorbereiders van het Oude Loo. Ook bestond het sterke vermoeden dat zij zich eveneens hadden bemoeid met de speeches die Juliana in de VS wenste te houden.¹⁴ Bernhard, die dergelijke vermoedens niet zal hebben tegengesproken, vond dus een welwillend oor toen hij zijn klachten over de toespraken ventileerde. Juliana's conceptteksten zinden ook minister Stikker en de Nederlandse ambassadeur in Washington, J.H. van Roijen, allerminst. Zij vonden de teksten te zweverig en vreesden dat de Amerikanen er aanstoot aan zouden nemen en dus dat de vorstin, en daarmee Nederland, een slechte pers kon verwachten.¹⁵

Juliana wenste echter amper iets te wijzigen aan haar redevoeringen en

speelde het hard. Ze wilde de Amerikanen iets zinvol meegeven. 'Ik maak de reis naar Amerika om dit te kunnen zeggen en daarin laat ik mij niet tegenhouden. De mensen zijn allemaal veel te bang voor deze dingen: ik weet heus wel wat ik zeg. Ik voel dat het goed zal gaan, als ik maar mijn eigen woorden mag gebruiken en mijn eigen gedachten kan volgen. Ik heb geen zin om allerlei klaargemaakte politieke speeches uit te spreken, ik wil algemene gedachten brengen, die de mensen iets kunnen zeggen en die op een hoger plan liggen. Daartegen kan de regering onmogelijk bezwaar hebben.'¹⁶ Dat hadden de betrokken bewindslieden echter wel, maar tot een staatsrechtelijk conflict kwam het uiteindelijk niet. Minister-president Willem Drees wilde de zaak niet op de spits drijven, zeker niet nadat Juliana had gedreigd te gaan improviseren als zij speeches moest voordragen die door het ministerie of door de Nederlandse ambassade in Washington waren geschreven.

Juliana vond overigens dat ze al veel had toegegeven. 'Over politieke opmerkingen valt te praten. Daarop heb ik veranderingen aangebracht. Wat er over is gebleven, zijn algemeen filosofische beschouwingen waarmee de regering niet te maken heeft en die ik toch zal houden. Ik ben nog nooit zover gegaan als ditmaal om alle redevoeringen van tevoren ter inzage te geven aan de minister.'¹⁷ Of die 'filosofische beschouwingen' inderdaad niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid vielen, was nog maar zeer de vraag.

De uiteindelijke toespraken: 'vrede scheppen'

Op 1 april 1952 vertrok koningin Juliana naar de Verenigde Staten. Prins Bernhard ging gewoon mee en in het omvangrijke gezelschap bevonden zich, naast minister van Buitenlandse Zaken Stikker, onder meer de directeur van het Kabinet der Koningin Marie Anne Tellegen en Juliana's particulier secretaris Walraven van Heeckeren van Molecaten.

Het werd een boordevol bezoek dat diende om de Amerikanen te bedanken voor hun bijdrage aan de bevrijding van Nederland en de naoorlogse Marshallhulp. Die hulp had Nederland en andere landen in West-Europa economisch weer op de been geholpen.

In drie weken tijd werden in de VS zo'n elf steden bezocht, waar Juliana telkens een of meer toespraken hield.¹⁸ De Nederlandse vorstin sprak onder meer voor het Amerikaanse Congres, de Verenigde Naties en de NAVO. Er waren zes persconferenties belegd en zo'n 12.000 Amerikanen werd de hand geschud. Op het programma stond verder de traditionele *tickertapeparade* in New York en een bezoek aan de filmstudio's van Hollywood. Juliana kreeg bovendien twee eredoctoraten uitgereikt. Na afloop van de reis door de Verenigde Staten werd nog een kort bezoek gebracht aan Canada.

In haar 'Amerikaanse' toespraken hamerde Juliana, geheel in lijn met het standpunt van het kabinet, op het belang van een Europese eenheid, op het belang van de NAVO en de Noord-Atlantische samenwerking, op het belang van de 'Pax Atlantica'.¹⁹ Maar dat mocht geen negatief verbond wezen, het moest niet zijn: 'wij wensen geen oorlog', maar wel: 'wij willen vrede schep-

Aankomst van koningin Juliana in de Verenigde Staten.

pen'.²⁰ Of, zoals zij het zelf samenvatte tijdens een toespraak voor de pers op 4 april in Washington: 'Veel van wat ik te zeggen heb, komt hierop neer, dat vrede per slot het wapen is, dat het best doel treft!'²¹ Een vredesboodschap dus, verpakt in Atlantische gedachten.

De koningin stelde zich nadrukkelijk pro-westers op en noemde vrijheid 'de essentie van het leven' en democratie 'vredelievend'. Tegelijkertijd uitte ze scherpe kritiek op de landen van het Oostblok, waar tirannie en totalitarisme heersten en waar defensie belangrijker werd geacht dan individuele menselijke ontplooiing.²² De vorstin wees erop dat het individu zich moest inzetten voor het algemeen belang en niet egoïstisch eigen, materiële doelen diende na te streven. Ook toonde Juliana zich uitermate positief over de wetenschappelijke ontwikkelingen in de wereld. Dit benadrukte ze niet toevallig tijdens haar speeches op twee universiteiten waar ze een eredoctoraat kreeg uitgereikt. Maar bij het nut van de wetenschap hoorde volgens Juliana een niet onbelangrijke nuance. 'Het zijn per slot van rekening het hart en de ziel, die de wereld regeren, niet het verstand, hoezeer het verstand ook moge denken, dat het dit wel doet.'²³

Met haar welwillende benadering van de wetenschap keerde Juliana zich nadrukkelijk tegen de opvattingen die onder een deel van de voorbereiders van het Oude Loo leefden. Met name Kaiser hamerde steeds op de gevaren van de wetenschap, die de mens alleen maar verder afdreef van de band met de Allerhoogste. Meer in lijn met de gedachte van het Oude Loo was de nadruk die Juliana legde op verdraagzaamheid en harmonie tussen en binnen landen en haar pleidooi voor wederzijds begrip en onderling vertrouwen

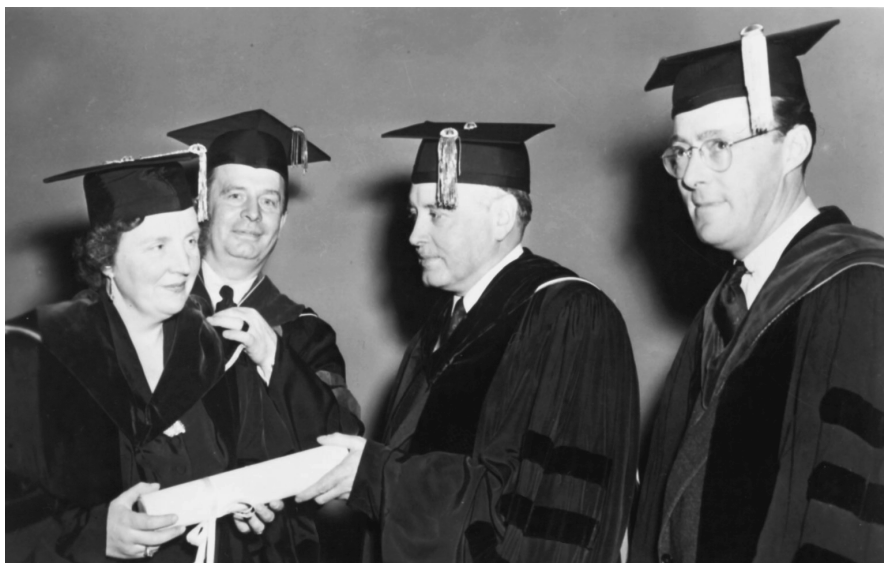

Koningin Juliana krijgt op 7 april het ereburgerschap van de stad New York aangeboden uit handen van burgemeester Vincent R. Impellitteri.

als basis van samenwerking. Ze zette zich af tegen de ‘schandelijk-kortzichtige politiek van eigenbelang vóór alles’²⁴ en tegen het Koudeoorlogsdenken.

Meerdere keren benadrukte Juliana het belang van ‘goodwill’ en het daaruit voortvloeiende begrip tussen volkeren. Uit dat wederzijdse begrip moest vertrouwen groeien. ‘En vertrouwen is de enig bruikbare basis voor internationale samenwerking.’²⁵ Volgens de vorstin wilden de twee miljard wereldbewoners vooral af ‘van hun vrees voor elkaar [...], die wederkerige vrees aan beide kanten van de wereld’.²⁶ Zoeken naar overeenkomsten vond zij belangrijker dan het benadrukken van verschillen.²⁷ ‘Iedere cultuur bloeit op haar eigen wijze. Maar zij hebben elkaar nodig, want ontmoeting met anderen is een vereiste voor de rijkdom van de eigen schat, en tezamen vormen zij Gods prachtige patroon voor het mozaïek der mensheid.’²⁸

Het besef dat de mensheid op de drempel van een nieuw tijdperk stond en dat er fundamentele keuzen moesten worden gemaakt, keerde eveneens enkele keren terug in haar betogen. ‘In de loop van deze jaren, waarin wij leven, gaan we óf naar onze ondergang, óf wij komen tot vrede.’²⁹ Maar Juliana bleef vooral positief. ‘Onze tijd is een kritieke tijd, maar ik geloof dat we op de drempel van een nieuw en rijker tijdvak staan.’³⁰ Een *new age* dus, maar anders dan wat daar sinds de jaren zestig onder verstaan werd, doelde Juliana op een tijd waarin religieuze eenheid centraal zou staan. ‘Ik geloof, dat zich in de toekomst een steeds sterker wordend begrip voor de fundamentele eenheid van alle geestelijke leven zal ontwikkelen.’³¹

Op 8 april ontvangt koningin Juliana een eredoctoraat in de rechtswetenschappen van de Columbia Universiteit in New York.

Die wens verwoordde Juliana in de meer filosofisch, religieus getinte delen van haar toespraken. In de alinea's die de vorstin dus voor zichzelf opeiste om een boodschap uit te dragen. 'Indien wij onze innerlijke roepstem niet volgen, kunnen wij onszelf wel als verloren beschouwen.'³² Die 'innerlijke roepstem' hoorde wel bij het gedachtegoed van het Oude Loo: ieder mens moest zijn eigen opdracht volgen.

Juliana ging ook in op de essentie van het leven. 'De menselijke samenleving moet een doel – het leven moet zin hebben. Ik denk, dat wij het er allen over eens zijn, dat de mens om zijn ziel moet denken.'³³ Het uiteindelijke doel was volgens haar: 'Eén menselijk geslacht, onder de leiding en liefde van één God.'³⁴ En dat was natuurlijk heel erg de basisgedachte van de Oude Loo-conferenties, maar ook de basisgedachte van heel veel christenen in Nederland. 'Indien alle mensen van goeden wille nu hun uiterste best doen, zou de Goddelijke Voorzienigheid het lot van deze wereld recht naar zijn uiteindelijke doel kunnen sturen, hetgeen ten goede moet zijn.'³⁵ Deze uitspraken impliceren dat als iedereen de persoonlijke band met de Allerhoogste herstelde en de daaruit voortkomende opdrachten aanvaardde, het met de wereld wel goed zou komen. Overigens vormden deze opvattingen slechts een klein onderdeel in het geheel van de lezingen die Juliana in de Verenigde Staten hield. Ze sprak ze bijna terloops uit, zeker niet nadrukkelijk. En in wat vage bewoordingen, die iedereen op zijn of haar manier kon uitleggen. De voorbereiders van het Oude Loo herkenden er hun uitgangspunten in, de

Amerikaanse toehoorders herkenden er een vredeswil en een oprecht Godsbesef in.

Soms leidden Juliana's uitspraken toch tot problemen. In San Francisco stelde zij dat er een 'krijgsplan' moest komen 'om de vrede te verzekeren'.³⁶ Naar aanleiding hiervan stelden journalisten tijdens een persconferentie in Los Angeles de koningin de vraag hoe zo'n plan er dan uit diende te zien. Haar antwoord was kort maar krachtig: 'I have no idea whatsoever'.³⁷ Deze uitspraak leidde tot een woedende reactie van onder meer prins Bernhard, die zoveel vaagheid ongepast vond. Toch was de opmerking van Juliana niet onbegrijpelijk als die wordt gezien in het licht van wat op het Oude Loo centraal stond: de visie dat ieder mens zich diende over te geven aan Gods wil, zonder een idee te hebben van het wat en het hoe.

De charme van de voordracht

Duidelijk is dat Juliana de reacties van de Amerikanen beter had ingeschat dan prins Bernhard, minister Stikker en ambassadeur Van Roijen. De laatstgenoemde gaf achteraf ruitertlijk toe zich te hebben vergist, al uitte hij tegelijkertijd de vrees dat Juliana door alle loftuitingen in de toekomst nog eigenzinniger zou optreden. Als mogelijke verklaring voor het succesvolle verloop van het staatsbezoek noemde hij het innemende en zelfverzekerde optreden van de koningin en ook het feit dat zij een vrouw was. Volgens Van Roijen was een mannelijk staatshoofd met deze toespraken niet weggekomen.³⁸

Stikker was blij dat het allemaal goed verlopen was, maar toonde zich verbaasd over de monarchale magie. Van de speeches waren er volgens hem 'drie geweest die bepaald slecht waren'. Dat gold onder meer voor de toespraak in San Francisco. Maar ook voor deze redevoeringen, 'bij het aanhoren waarvan ik dikwijls het gevoel had dat iedereen pijnlijk getroffen moest worden door de onbegrijpelijke vaagheden, is weer gebleken dat de mystiek die om het koningschap zweeft en de charme van de voordracht oppervlakkigheden tot diepe wijsheden maken en de onbevangen toehoorder dikwijls een lach van gelukzaligheid op het gelaat toveren'.³⁹

De Nederlandse bewindslieden hadden de toespraken beschouwd als een troonrede, een soort regeringsmededeling, terwijl de Amerikanen ze meer zagen als kersttoespraken, een soort koninklijke boodschap. Bovendien waren (en zijn) de Amerikanen dol op verwijzingen naar God en aangezien Juliana daar kwistig mee strooide, waren ze heel tevreden. De speeches kregen luide bijval en werden ook regelmatig door applaus onderbroken. Echt goed geluisterd werd er waarschijnlijk niet – weinig toehoorders zullen aan tekstanalyse gedaan hebben. En als ze het al deden, dan zullen ze nauwelijks iets gek hebben ontdekt. De meeste Amerikaanse kranten waren lovend over het koninklijke bezoek en de toespraken. Zo noemde de *Washington Post* Juliana een 'modern en verlicht vorstin'.⁴⁰

Een stem in de woestijn

In de Nederlandse pers waren de meeste stemmen eveneens positief. Alleen *Het Parool* detoneerde in het koor dat hosanna zong over het staatsbezoek. In een redactioneel commentaar op 26 april 1952 trok de krant fel van leer. Onder de kop 'A queer country' vroeg de spraakmakende journalist en kritisch PvdA-parlementariër Frans Goedhart zich af welke merkwaardige geest er in Nederland gevaren was. Waarom had het kabinet van minister-president Willem Drees de vorstin toestemming gegeven om de Amerikanen met zo'n hoogdravende onzin te bestoken? Het is om meerdere redenen van belang bij deze tekst wat uitbreider stil te staan.

De Amerikaanse redevoeringen riepen volgens Goedhart herinneringen op aan 'denkbeelden die men bij pacifisten, mensen van "de derde weg" en sommige mystici pleegt aan te treffen'. Hij had van de koninklijke woorden weinig begrepen. 'Soms vond men in deze speeches min of meer wijsgerige passages waarvan een nuchter mens moeilijk de zin kan vatten, zodat men de vraag bij zichzelf voelt opkomen of onze ministerraad wellicht eerst enige dagen in contemplatie verzonken is geweest, alvorens men tot vaststelling van de teksten kon overgaan.'⁴¹

Niet veel Nederlanders zullen indertijd de draagwijdte hebben begrepen van wat *Het Parool* schreef, maar de toon was wel gezet. Er was iets merkwaardigs aan de hand met Juliana, die overigens niet bij naam werd genoemd. Dat haar toespraken in de Verenigde Staten enthousiast waren onthaald, stemde Goedhart allerminst gerust. Hij zag een levensgroot gevaar. De Koude Oorlog was op z'n hoogtepunt en communistenvreters als Goedhart wilden niets weten van pacifistische geluiden. Zijn commentaar was dan ook bedoeld als waarschuwing: de vorstin moest binnen het (NAVO-)gareel worden gehouden en daar lag een cruciale taak voor minister-president Willem Drees en de zijnen. Volgens Goedhart moesten de West-Europese landen er samen met de Verenigde Staten alles aan doen om de communistische dreiging het hoofd te bieden, 'neutralisme en anti-Amerikanisme waren taboe'.⁴² Iedereen die er anders over dacht, begreep de ernst van de situatie niet en werd door hem verketterd.⁴³ Met name de zogeheten *fellow travellers*, niet-communisten die sympathiseerden met de Sovjet-Unie, moesten het ontgelden.

Niet toevallig noemde Goedhart 'verdachte' personen als de Indiase politicus Jawarhalal Nehru, de moderne mysticus Jiddu Krishnamurti en de Florentijnse boeteprediker Girolamo Savonarola als inspiratiebronnen van de toespraken. Dat de woorden van Juliana door Goedhart met hún ideeën in verband werd gebracht, was geen compliment voor de vorstin. Nehru wilde als eerste premier van het onafhankelijke India geen keuze maken tussen de communistische en kapitalistische machtsblokken en had daarom de organisatie van niet-gebonden landen mee opgericht. Krishnamurti was de voormalige geestelijke wereldleider van de theosofen die in hoog aanzien stond bij spirituele gelovigen en, zoals verderop duidelijk zal worden, bij de voorbereiders van het Oude Loo. De 15^e-eeuwse Dominicaanse priester Savonarola

hoorde stemmen, zag visioenen en riep in massaal bezochte preken op tot kerkhervormingen, totdat hij wegens ketterij op de brandstapel stierf. Goedhart schaarde Juliana bovendien in het rijtje met door hem verfoeide pacifisten en aanhangers van de zogeheten Derde Weg. Deze beweging stond afkerig tegenover de ideologische strijd tussen het kapitalistische westen (gesymboliseerd door de NAVO) en het communistische oosten (verenigd in de Komintern) en zocht – tot afgrijzen van Goedhart – naar een vreedzaam alternatief.

Voor de zwart-witdenker Goedhart stond steunen van de Derde Weg gelijk aan heulen met de vijand.⁴⁴ Hij vermoedde dat Juliana onder invloed van Hofmans en Kaiser tot die beweging was bekeerd, daarmee ook het communisme steunde en wellicht zelfs staatsgeheimen zou doorspelen naar de Sovjet-Unie! *Parool*-biografen Koedijk en Mulder beschreven de visie van Goedhart aldus: ‘Bekeken door zijn bril liep er een rode draad van Greet Hofmans via Juliana, de Apeldoornse Oude-Loo-groep en de Derde Weg naar Moskou. Deze weg van Apeldoorn naar Moskou was zelfs extreem kort geworden doordat Oude-Loo-organisator Kaiser een boezemvriend zou zijn van de politiek redacteur van *De Groene Amsterdammer*, de voor cryptocommunist gehouden Sem Davids.’⁴⁵

Goedhart had zijn commentaar smalend afgesloten met een passage uit de voordracht van Juliana op 18 april in San Francisco. Daar had volgens hem ‘de regering zelfs een verklaring laten afleggen, waaruit men moet afleiden, dat de ministerraad “in de woestijn van een troosteloze wereld een stem gehoord heeft”. Hoort men in Den Haag nu ook al stemmen en wordt men misschien ook geplaagd door visioenen?’

Maar had Goedhart wel goed geluisterd? De koningin was de gewraakte toespraak begonnen met het steken van de loftrumpet over San Francisco, waar het Handvest van de Verenigde Naties was opgesteld, en over de Amerikanen, die militairen hadden uitgezonden om ‘oorlog te beëindigen of te voorkomen’. Juliana wees vervolgens op de grote taak die de Amerikanen toevertrouwd zou moeten worden: het beschermen van de democratie en de rechten van de mens. Ze prees hun ‘grote geestelijke kracht’ en kwam daarna met het door Goedhart aangehaalde citaat, dat letterlijk en vollediger luidde: ‘Een stem gehoord hebbende in de woestijn van een troosteloze wereld, zijt gij geroepen tot een speciale opdracht’.⁴⁶

Juliana lijkt daarmee naar de Amerikanen te verwijzen en niet naar haarzelf en de Nederlandse regering, zoals Goedhart suggereerde. Overigens refereerde de koningin aan een profetie van Jesaja: ‘Hoor, iemand roept: Bereidt in de woestijn de weg des Heren, effent in de wildernis een baan voor onze God.’⁴⁷ Dat de mens het pad voor God moest effenen, was de basisgedachte van de Oude Loo-conferenties, waar ook de stem van Jesaja veelvuldig werd gehoord.

Bewust of onbewust werd Juliana dus door Goedhart verkeerd geciteerd om de meegaandheid van het kabinet met de visionaire vorstin te benadrukken. Goedhart was op zijn beurt zelf vooralsnog een roepende in de woestijn

Het Nederlandse koningspaar wordt in New York hartelijk begroet door Eleanor Roosevelt. Juliana zou haar vriendin nog minstens een keer uitgebreid spreken, onder meer over de Oude Loo-conferenties.

en zijn woorden konden niet verhullen dat de koninklijke speeches alom werden bejubeld. Zozeer zelfs dat prins Bernhard er goede sier mee maakte. Tegenover de Amerikaanse ambassadeur in Finland, John M. Cabot, liet hij zich lovend uit over de toespraken. De prins 'smiled fondly and said that she had written every word of them herself'.⁴⁸

Roosevelt probeert Juliana te bepraten

Juliana had dus 'gescoord' en tegelijkertijd getoond dat ze zich niet van de wijs liet brengen door kritiek van haar echtgenoot en het kabinet. Dat de vorstin niet makkelijk om te praten was, merkte ook Eleanor Roosevelt. Namens minister Stikker en vermoedelijk ook ambassadeur Van Roijen had de katholieke senator pater L.J.C. de Beaufort, gezaghebbend buitenlandspecialist van de KVP, op 15 maart 1952 – dus voorafgaand aan het staatsbezoek – per brief aan Roosevelt gevraagd eens een goed gesprek met de koningin te hebben. Roosevelt moest trachten haar vriendin los te weken uit de kring van het Oude Loo. Juliana diende gewezen te worden op niet nader omschreven 'real and great dangers'.⁴⁹

Dat Eleanor Roosevelt voor het kabinetskarretje werd gespannen, was niet zo gek. Zij zal het, gezien haar botsing met Kaiser op de tweede Oude Loo-

conferentie, wellicht eens geweest zijn met de noodzaak een wig te drijven tussen Juliana en de 'Oude Loo-klied'. Eleanor en Juliana hadden in april 1952 in New York tenminste één lang en indringend gesprek, maar zonder het door het Nederlandse kabinet gewenste resultaat.⁵⁰ De koningin weigerde de Oude Loo-conferenties als een gevaar te beschouwen, maar wenste zich juist blijvend aan Gods wil te onderwerpen – wat die ook mocht wezen. Ze bleef er volgens Roosevelt vast van overtuigd via Hofmans een directe lijn met God te hebben. Later sprak Roosevelt met journalist Daniel Schorr over de ontmoeting en zei hem 'that she did not succeed in swaying the Queen from her conviction that the answer to life's problems can only be found in one way – by submission to the will of God, with whom she had direct contact'.⁵¹ Juliana was dus allerm minst van plan weg te blijven op de Oude Loo-bijeenkomsten of haar contact met Hofmans en Kaiser te verbreken. Het tegendeel was waar, want ze genoot intens van het samenzijn met gelijkgestemden. Al moest ze nog wel bijna drie maanden wachten tot de volgende bijeenkomst.

Voor het zover was, ontving 'Majesteit' bij terugkeer in Nederland een brief van Kaiser. Daarin feliciteerde hij Juliana met haar verjaardag en blikte hij terug op het bezoek aan de Verenigde Staten.

Zowel de vlotte reis als het slagen van de speeches, welke U zo voortreffelijk uitsprak hebben ons erg getroffen. Het zal Uzelf zeker door zijn verhouding tot het reisje naar Engeland destijds een diep besef geschonken hebben van de grootsheid der Leiding. Dat de waarachtigheid hiervan reeds van Uw troonsbestijging af de massale aandacht der wereld niet ontgaat, en alle machtsinstanties dezer wereld door niets als door de manifestatie van de Leiding ooit zo ontzet en getroffen zijn geworden in den loop der tijd, is U wel bekend. De diepere doorwerking mogen wij allen tegemoet zien in het vertrouwen, dat alle verschijnen van Waarheid steeds tot kleurbekennen heeft genoopt. Wie daaraan aanstoot neemt komt nog steeds zèlf ten val.⁵²

Maar degenen die aanstoot namen, zoals Goedhart in *Het Parool*, zorgden er wel voor dat de 'zweverige' Juliana in het kamp van mystici, pacifisten en 'derde weggers' werd geplaatst. Een stempel dat ze niet meer kwijt zou raken en dat voor haar kwalijke gevolgen zou hebben.